

I skydd av berget

En lägerplats med spår av stenhantverk

Ingeborg Svensson

Populärvetenskaplig sammanfattning

Utdrag ur Sverigekartan med platsen markerad. Skala 1:1 000 000. Källa: Lantmäteriet.

istid

historisk tid

8000 fKr	4000 fKr	1800 fKr	500 fKr	500 eKr	1050 eKr	1520 eKr
äldre stenålder	yngre stenålder	bronsålder	äldre järnålder	yngre järnålder	medeltid vikingatid	

Laddas ned via
app.raa.se/open/arkivsök
www.sormlandsarkeologi.se

Lst dnr: 431-7108-2020
 Arkeologisk förundersökning & undersökning
 Södermanlands län
 Eskilstuna kommun
 Fornlämning L1982:8031

Projektledare: Ingeborg Svensson
ingeborg.svensson@sormlandsarkeologi.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg
 Kart- och ritmaterial: Ingeborg Svensson

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

© Sörmlands Arkeologi AB. Nyköping 2023

Fornlämningen i samband med undersökningen. I bakgrunden syns väg 56 och till höger ligger Silverberg.

I skydd av berget

En lägerplats med spår av stenhantverk

En av de stenålderslämningar som undersöktes i samband med ombyggnaden av väg 56, mellan Bie och Alberga i Södermanlands län, låg på östra sidan om vägen strax söder om Hjälmareund.

Platsen utgjordes av en sandig slänt som låg i ett fint skyddat läge intill ett mindre berg, som idag bär namnet Silverberg. Här påträffades rikliga mängder med bearbetat och slaget stenmaterial, det vill säga avfallsmaterial från tillverkning av stenföremål.

Stenmaterial utgjordes framför allt av kvarts och grönsten, men även porfyr, sandsten, kvartsit och flinta. I flera fall förekom också fynd av knackstenar, det vill säga de verktyg som användes vid till-

verkningen av själva föremålen. Inom ytan fanns även mer eller mindre färdiga redskap i form av bland annat yxor, mejslar, skrapor och mikrospar. Stenmaterial hittades i större eller mindre koncentrationer med varierande mängd och sammansättning. Ytorna där emellan var i det närmaste fyndtomma, vilket pekar mot att platsen varit ordnad utifrån olika typer av aktiviteter.

Landskapet

Föremålenas tidstypiska utformning tillsammans med genomförda ¹⁴C-analyser visar att lämningens huvudsakliga användningsperiod kan knytas till *tiden 5500 - 5300 f. Kr*, det vill säga den *senare delen av äldre stenålder*. En tidsperiod som ibland även kallas *jägarstenål-*

der eller *mesolitikum*. Vid den här tiden låg platsen på norra delen av en större ö, vilken omgavs av ett öppet skärgårdslandskap. Havet var inte långt borta och över vattnet gick färdvägarna för dem som hade tillgång till båt eller kanot. I lä av Silverberg fanns skydd för väder och vind. Kanske utgjorde också själva berget ett tydligt landmärke, något som kan ha spelat en viss roll vid valet av plats.

Lägerplats & stenhantverk

I anslutning till berget hittades spår efter *en enklare stolpkonstruktion*, kanske som någon form av skydd mot väder och vind. Här fanns också rester efter *eldstäder* tillsammans med fynd av *brända ben* och *hasselnötskal*. Det benmaterial som har kunnat artbestämmas kom-

Exempel på en knacksten tillsammans med avslag av kvarts, dvs material som blir över vid tillverkning av kvartsredskap.

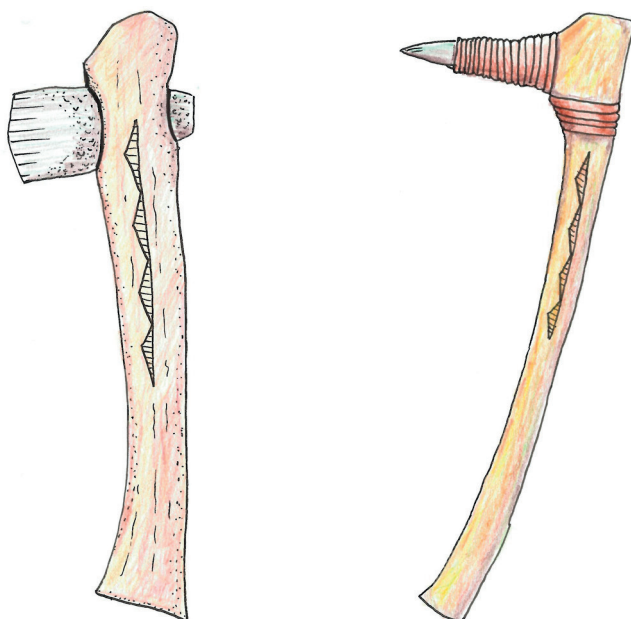
På bilden undersöker arkeolog Ingeborg Svensson stenålderslämningen vid Silverberg.

En trindyxa av grönsten. Den här typen av yxa är förhållandevis vanlig under äldre stenålder.

Under den senare delen av äldre stenålder låg förnlämningen på den norra delen av en större ö och omgivningarna utgjordes till stora delar av ett skärgårdslandskap. Källa: SGU/Kartvisare/Strandlinjeförskjutningsmodell.

Förslag på hur de två grönstensyxorna kan ha varit skaftade. Trindyxan syns till vänster och den tväreggade yxan till höger. Illustration: Patrik Gustafsson Gillbrand, år 2022.

mer från vildsvin. Ytan har därför bedömts som *en lägerplats*, där man lagat och ätit mat och haft möjlighet att få tak över huvudet.

På ytan söder och sydväst om lägerplatsen har den huvudsakliga sysselsättningen varit *stenhantverk*, uppdelat efter typ av råmaterial. Grönsten för sig, kvarts för sig och sandsten för sig. Att slå sten för att tillverka olika former av redskap görs i flera steg och med skilda typer av tekniker. Valet av råmaterial och teknik styrs av vad som är tänkt att bli slutprodukten. Som tillslagningsverktyg användes ofta en knacksten, men en hammare av horn, ben eller trä kunde också användas. De arbetsytor som användes för tillslagning och bearbetning av sten kallas för slagplatser.

Inom den västra delen av lämningen fanns två *slagplatser för grönsten*. Utifrån karaktären på det kvarlämnade avfallsmaterialet framgår det

att det här har tillverkats så kallade *råämnen* eller *förarbeten* till *yxor* och *mejslar*. Däremot förekom inga spår efter den avslutande delen av tillverkningsprocessen, det vill säga prickhuggning och slipning, något som behöver göras för att få en yxa eller mejsel klar för användning. Slutsatsen blir därför att den slutliga bearbetningen av föremålen har skett på en annan plats. De två grönstensyxor som framkom inom fornlämningen var av en helt annan typ av grönsten och har inte tillverkats här. Däremot kan typerna, *en trindyxa* och *en tvåreggad yxa*, ge en bild av hur de påbörjade yxorna var tänkta att se ut i slutändan.

Inom samma del av fornlämningen fanns också spår efter *en slagplats för sandsten*, ett material som ofta använts vid tillverkning av *slipstenar*. Utifrån karaktären på stenavslagen verkar det som att åtminstone en slipsten har tillverkats på platsen. Ingen färdig slipsten hittades inom lämningen,

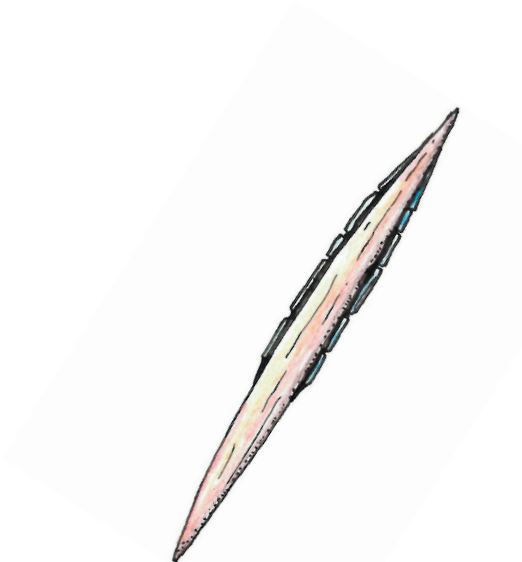
varför tanken är att den transporterats vidare för att användas på annat håll. Centralt och inom den södra delen av lämningen förekom också *två slagplatser för framställning av redskap i kvarts*. Här har det tillverkats små spån med vassa eggar, så kallade *mikrospån*, till sammansatta pil- eller spjutspetsar av ben. Spånen limmades fast på bentspetsarna så att de blev vassa och mer dugliga som vapen. En annan typ av verktyg som har framställts är *skrapor*, vilka har använts i samband med antingen trä- och benhantverk eller vid beredning av skinn och hudar.

Ett besök på vägen

Frånvaron av spår efter en mer permanent byggnad för regelrätt boende talar mot att människor har bott här under en längre tid. Något som också pekar mot att det förhållit sig på det sättet är att aktivitetsytorna inom lämningen var så tydligt avgränsade gentemot varandra. Om platsen brukats under en längre tidsperiod eller av ett

En bild över hur platsen kan ha sett ut när den var i bruk under äldre stenålder. Illustration: Patrik Gustafsson Gillbrand, år 2022.

Till höger syns ett urval av mikrospån och mikrospånsfragment av kvarts. Till vänster en bild som visar hur de kan ha suttit på en så kallad sammansatt pilspets av ben/horn. Illustration: Patrik Gustafsson Gillbrand, år 2022.

Lägerplatsen låg vid foten av berget.
Koncentrationen av skärvig sten i mitten av bilden är spåren efter en eldstäda.
Här påträffades också brända ben och hasselnötskal.

större antal människor, hade konsekvensen istället blivit en större fyndmängd och ett mer blandat fyndmaterial spritt över hela ytan. En följd av att senare besökare inte hade någon kunskap om vad som tidigare skett på stället. De tydligt avgränsade slagplatserna visar istället på motsatsen, att de var kända av de människor som vistades på platsen.

Det här tillsammans med mängden fynd talar för att stenhantverket utförts av *en mindre grupp människor* och under en förhållandesvis

kort tidsrymd. Förslagsvis kan platsen ha fungerat som *en rast- och viloplats* för *reparation* och *tillverkning* av *nya redskap* inför vidare resor. Var resorna har gått är ovisst. Kanske till en större samlingsplats för byteshandel eller till ett ställe med bättre jaktlycka.

Ett enstaka fynd av kambrisk flinta och en särskild form av svart porfyr visar till exempel på förbindelser med Västergötland och Dalarna. Kanske kan det ge en fingervisning om i vilken riktning kontaktvägarna tillika resorna har gått.

Läs mer:

Patrik Gustafsson Gillbrand & Ingeborg Svensson. 2022. Stenhantverk vid Silverberg. Väg 56. Fornlämning L1982:8031, Öja socken, Eskilstuna kommun, Södermanlands län. Sörmlands Arkeologi AB Rapport 2022:01.

Patrik Gustafsson Gillbrand. 2023. Mikrospån & råmaterial i nordvästra Södermanland. Sörmlands Arkeologi AB. Vetenskaplig fördjupning